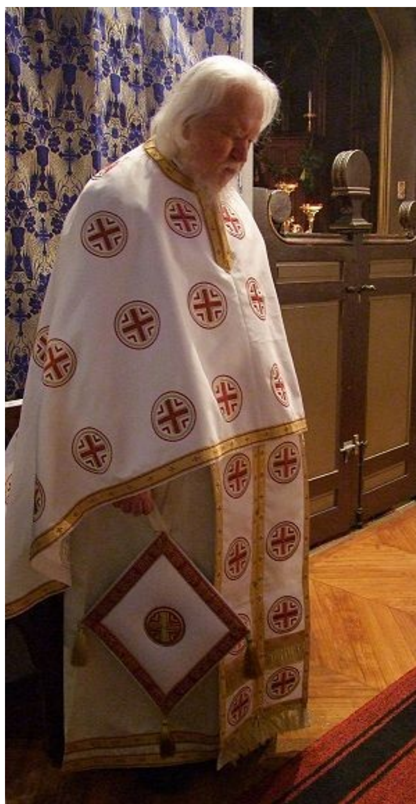
Cum trebuie rostite rugăciunile preotului de la Liturghie?

Acest subiect a apărut printre preocupările liturgiştilor secolului al XX-lea, datorită unui curent de „înnoire liturgică" promovat, în mod special, de profesorul rus (din diasporă), părintele Alexandr Schmemann, care, în majoritatea cărţilor şi studiilor sale, dar mai ales în *Euharistia – Taina Împărăţiei* [1], vorbeşte despre revenirea la o anumită „tradiţie liturgică primară" care astăzi ar fi dispărut. În mod inevitabil, el atinge problema împărtăşirii tot mai rare a credincioşilor – şi această abordare a sa pe mulţi i-a ajutat (şi salutăm acest lucru) –, dar atinge şi problema citirii cu voce tare a rugăciunilor de la Liturghie, ceea ce i-a determinat pe mulţi, cel mai adesea „pe furiş", să pună în practică această idee, care, spune el, ar avea un impact misionar şi pastoral foarte mare. La această a doua problemă aş vrea să ne oprim în cele ce urmează.

Deşi unii susţin că „au obţinut anumite rezultate pozitive" prin citirea în auzul tuturor a rugăciunilor de la Liturghie, suntem de părere că practicarea unei asemenea „înnoiri liturgice" de suprafaţă încă nu şi-a demonstrat eficienţa, aşa cum nici o altă „metodă populistă" nu a făcut pe cineva un adevărat creştin. Iar dacă aşa stau lucrurile, să vedem în ce măsură sfaturile părintelui A. Schmemann sunt valabile şi eficiente. Pentru aceasta, în mod inevitabil, va trebui să recurgem la istorie, dar nu o istorie înţeleasă numai ca ştiinţă, ci şi ca trăire firească a vieţii Bisericii. Înainte de a merge mai departe, trebuie să mai remarcăm faptul că însuşi părintele A. Schmemann, în „Prefaţa" la cartea care a şi stârnit atâtea discuţii pe marginea acestui subiect, menţionează următoarele: *Cartea acesta nu este un manual de teologie liturgică şi nici o cercetare ştiinţifică…; nu pretind că ea este nici deplină şi nici sistematică. Ea este un şir de reflecţii despre Euharistie. Aceste reflecţii nu decurg totuşi dintr-o „problematică ştiinţifică", ci din experienţa mea…*[2] Observăm deci că autorul ne dă aici mărturia unei experienţe vii, dar, în acelaşi timp, face trimitere la o anumită subiectivitate în abordarea problemelor.[3] Să vedem însă cum au tratat alţii problema.

Întrucât prea multă bibliografie ştiinţifică la această temă nu există, ne vom limita la articolul prof. Robert F. Taft, care tratează acest subiect[4], şi la alte câteva informaţii sumare din alte cărţi, făcând însă şi unele consideraţii personale menite să explice anumite aspecte.

Nu ştim dacă în vechime rugăciunile[5] de la Liturghie se citeau în glas, spre a fi auzite de toţi, dar putem deduce acest lucru din următoarele:

Este ştiut faptul că în primele trei secole rugăciunea euharistică (Anaforaua) nu avea un text definitivat sau normativ pentru toți şi putea să fie „improvizată” la moment de episcopul sau chiar de preotul slujitor. Singura normă esențială care trebuia respectată era adevărul de credință. Observăm însă că unii Părinți din vechime, Sfântul Irineu de Lyon († 202) şi Ciprian al Cartaginei († 258), condamnă ereziile pe care le mărturiseau unii eretici în Anaforalele lor. Logic, dacă ei cunoşteau aceste erezii din Anaforalele acelor eretici, înseamnă că ele erau rostite în auzul tuturor, pentru că, dacă s-ar fi rostit în taină, ei nu ar fi avut de unde să ştie despre aceste erezii.

Se pare că în vechime nici nu se practica citirea în gând sau parcurgerea doar cu ochii a textelor, indiferent de conținutul lor; de aceea, nici rugăciunile nu erau citite în gând. Mai mult decât atât, din unele mărturii de prin secolele al IV-lea–al V-lea, se pare că nici rugăciunile particulare ale creştinilor din biserică nu erau rostite de aceştia doar în gând, de vreme ce Sfântul Niceta de Remesiana († 414) şi alții se văd obligați să interzică păstoriților lor de a mai zice rugăciunile în glas, mai ales atunci când în biserică se citesc Scripturile sau se predică. Tot despre obiceiul rugăciunilor particulare (nemaivorbind de cele comune) spuse în glas ne vorbeşte şi Fericitul Augustin în *Confesiunile* sale[6].

Totodată observăm că în secolul al VI-lea, mai întâi în Siria şi apoi în Constantinopol, tradiția citirii în glas a rugăciunilor, inclusiv a Anaforalei, a început să dispară. Într-o omilie atribuită lui Narsai († 517), în care acesta vorbeşte despre Anaforaua siriacă, se spune: *Fiind îmbrăcat în haine strălucitoare, preotul – limba Bisericii –, deschizându-şi gura, rosteşte şi în taină Îi vorbeşte lui Dumnezeu ca unui prieten.* Pe la anul 600, Ioan Moshu scria în *Limonariu* despre un caz nefericit, când nişte copii au învățat pe de rost Anaforaua şi o rosteau în joacă. Iată textul: *...este obiceiul în biserică ca la sfintele slujbe să stea copiii în fața Sfântului Altar şi să se împărtăşească cu Sfintele Taine îndată după clerici. În unele locuri preoții obişnuiesc să rostească cu glas mare rugăciunile; s-a întâmplat ca să învețe pe de rost copiii rugăciunea Sfintei Anaforale, din faptul că a fost rostită cu glas mare necontenit*.[7] Aici observăm două lucruri: 1) rostirea cu voce tare a Anaforalei devenise deja o raritate sau, cel puțin, nu era practicată de toți; şi 2) Ioan Moshu dă o conotație negativă acestui obicei al „unor preoți” de a citi rugăciunea Sfintei Jertfe în auzul tuturor şi, se pare, este adeptul practicii ca aceasta să fie citită în taină. Să vedem însă dacă toți erau de aceeaşi părere.

Se ştie că împăratul-teolog Iustinian cel Mare încerca să impună clericilor să citească Anaforaua cu voce tare, prin Novela 137 din 25 martie 565, care hotărăşte ca *toți episcopii şi preoții, nu în taină, ci cu voce tare, în auzul preacredinciosului popor, să facă... dumnezeiasca proaducere (*την θείαν προσκομηδήν*).*[8] Mai ştim că acelaşi împărat amenința cu sancțiuni grave pe cei care refuzau să execute întocmai acest ordin.

Cu toate acestea, practica liturgică din acea vreme şi de mai târziu a preferat citirea în taină a rugăciunilor euharistice, chiar dacă în istorie întâlnim anumiți clerici sau mireni care erau nemulțumiți şi indignați de această stare. Şi totuşi, chiar şi cel mai vechi manuscris păstrat până acum – Barberini 336 –, prevede citirea celor mai multe rugăciuni în taină. Acelaşi lucru îl prevăd şi toate celelalte manuscrise şi ediții ulterioare, fără însă ca aceste prevederi (de citire în taină a rugăciunilor) să închidă definitiv subiectul. Prin urmare şi pretențiile celor care doreau sau doresc o revenire la vechiul obicei, de a citi rugăciunile euharistice cu voce tare, pot fi îndreptățite, dar să vedem în ce măsură.

Bineînțeles, Tradiția Bisericii nu înseamnă numai trecut, ci şi prezent, şi viitor – ea fiind realitatea dinamică a vieții Bisericii. Dar dacă ne-am referi chiar şi numai la trecut, în cazul dat acelaşi trecut ne prezintă argumente şi pentru citirea cu voce, şi pentru citirea în taină a rugăciunilor de la Euharistie. Deci cum să procedăm? Părintele Alexandr Schmemann, despre care am amintit chiar la început, dar şi mulți alții (de cele mai multe ori imitându-l) propun o reformă oarecum radicală, şi anume – *citirea tuturor rugăciunilor de la Sfânta Liturghie cu voce tare*, deşi însuşi părintele Schmemann nu insistă pe acest element, ci mai degrabă pe o apropiere lăuntrică dintre cler şi credincioşi şi pe împreuna lor liturghisire.[9]

Pentru a fi mai expliciți, trebuie să facem o precizare esențială pentru cei care sunt *orbeşte* pro sau contra citirii cu voce a rugăciunilor de la Liturghie. Vom încerca să facem acest lucru cât mai sistematic.

1. De fiecare dată când, în istorie, era vorba despre citirea cu voce a rugăciunilor euharistice, se avea în vedere Anaforaua, nu şi alte rugăciuni. Despre Anafora vorbesc şi împăratul Iustinian în Novela sa, şi toţi cei care au mai ridicat această problemă.

2. Totdeauna au fost şi rugăciuni care s-au citit numai în taină şi acestea sunt rugăciunile pe care noi, în această lucrare, le-am pus în categoria numită în latineşte *Accessus ad altare.* Ele sunt de fapt un grup de rugăciuni în care preotul se roagă pentru sine însuşi, şi suntem îndreptăţiţi să credem că nu s-au citit niciodată cu voce tare. Din acest grup fac parte patru rugăciuni: *I-a şi a II-a „pentru credincioşi"* – numite aşa oarecum greşit dacă ne uităm la conţinutul lor; rugăciunea *Nimeni din cei legaţi cu pofte şi cu desfătări…* – citită în prezent în timpul cântării Imnului Heruvic[10]; şi *Rugăciunea punerii înainte* – care se citeşte după Intrarea Mare. După părerea noastră, tot în taină se rostea (şi trebuie rostită şi acum) rugăciunea *Ia aminte, Doamne…* – ce se găseşte înainte de înălţarea şi frângerea Sfântului Trup, la: „Sfintele Sfinţilor".

3. Se mai poate presupune că unele rugăciuni, precum: a) *cele 3 de la Antifoane,* b) a *Intrării Mici,* c) a *Cântării întreit sfinte,* d) a *plecării capetelor celor chemaţi* şi *a celor credincioşi,* imediat după „Tatăl nostru", e) *rugăciunea de mulţumire,* ce ar trebui să fie rostită de protos înainte de ecfonisul „Că Tu eşti sfinţirea noastră"[11] şi f) ultima rugăciune de concediere, *de după Amvon [12]* – deci toate acestea s-au rostit încă multă vreme cu voce tare, pentru că ele aveau un caracter special şi trebuiau să fie rostite solemn, mai ales că unele dintre ele atrăgeau după sine anumite acţiuni sau gesturi ale ascultătorilor. Dintre toate, numai *Rugăciunea de după Amvon* a rămas să fie citită în auzul tuturor.

Cum să procedăm noi în prezent?

Să pornim de la ideea că mirenii într-atât de mult s-au obişnuit cu actuala practică, încât ei nici nu simt atât de mult nevoia de *a auzi* textul propriu-zis al Anaforalei (la ea ne vom referi), ci mai mult de *a şti* şi *a simiţi* că preotul nu stă în Altar fără rost, ci se roagă, spunând anumite rugăciuni, al căror sens nu se ştie în ce măsură ar fi înţeles de ei (mai ales acolo unde se folosesc în cult limbi arhaice). În acest caz, chiar şi o rostire cu voce mai înceată creează atmosfera necesară, care, într-adevăr, are un efect pozitiv[13]. Pentru a fi mai explicit, vreau să spulber iluzia celor care cred că în trecut Anaforaua era citită chiar atât de tare, încât să fie auzită absolut de toţi.

În primul rând, aceasta era imposibil în bisericile mari, mai ales la Sfânta Sofia (construită de acelaşi Iustinian care dă Novela de care am vorbit), care avea o mulţime de balcoane şi anexe, unde stăteau diferite categorii de oameni. Faptul că acei copii de care vorbeşte Ioan Moshu au învăţat rugăciunile Anaforalei pe de rost se datorează faptului că ei stăteau lângă Altar.

În al doilea rând, Anaforaua nu putea fi rostită chiar atât de tare de preot sau episcop, mai ales că, încă din vechime, se obişnuia ca această rugăciune să fie însoţită de închinăciuni sau de o poziţie mai aplecată a trupului – ceea ce împiedică destul de mult o rostire prea tare a unui text atât de lung şi profund.

Considerăm deci că şi în prezent problema citirii cu voce a acestor rugăciuni nu trebuie privită atât de simplu şi unilateral, cum au făcut unii, mai ales că aceasta e legată şi de lipsa diaconilor în majoritatea covârşitoare a parohiilor – ceea ce schimbă mult datele problemei, în special în unele momente ale Liturghiei. Deci astăzi cel mai potrivit ar fi să se găsească o linie de mijloc, pe care noi am formulat-o în cinci „reguli" de bază[14]:

1) Rugăciunile de la Liturghie să se rostească încet, cu puţină voce. Acest lucru îi încredinţează pe credincioşi despre rugăciunea preotului, dar îl ajută şi pe preot să evite trecerea prea rapidă cu ochii peste text, fără să pătrundă sensul acestuia.

2) Rostirea să nu fie atât de tare, încât să-i împiedice pe creştinii din biserică să asculte cele cântate sau citite la strană.

3) În cazul în care strana termină răspunsul (cântarea) înainte ca preotul să-şi încheie rugăciunea în taină, preotul poate citi puţin mai tare, şi nu este nevoie ca strana să repete unele răspunsuri, chiar şi la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare.

4) La slujbele în sobor, citirea rugăciunilor (aşa numite „în taină") să fie făcută astfel, încât ceilalţi slujitori care se află în Altar să nu mai fie nevoiţi să recitească fiecare rugăciunile, ci să le audă din gura protosului. În asemenea situaţii, protosul poate încredinţa şi celorlalţi coliturghisitori ai săi (mai ales celor care citesc clar şi frumos) să citească anumite rugăciuni din Liturghie, dar numai nu Anaforaua, care trebuie rostită integral de către protos.

5) Acolo unde există tradiţia de a citi rugăciunile Liturghiei în auzul tuturor, recomandăm să se ţină seama de faptul că nu toate se încadrează la această regulă şi unele trebuie într-adevăr citite numai în taină, pentru că se referă exclusiv la preoţi şi la pregătirea lor pentru lucrarea pe care o fac.

Fără a avea pretenţia elucidării problemei, considerăm că, din cele expuse de noi, cititorul va putea singur să tragă concluzia despre cum ar trebui să se procedeze. Şi asta, până când Sinodul fiecărei Biserici locale va hotărî cum să se aplice indicaţiile de mai sus.

Capitol preluat din cartea noastră "Liturghia Ortodoxă: istorie şi actualitate", pp. 290-297

---

[1] Alexandr Schmemann, *Euharistia – Taina Împărăţiei,* trad. rom. de pr. Boris Răduleanu, Editura Anastasia.

[2] *Ibidem,* p. 13. Consider că această menţiune, destul de importantă, se referă la aproape întreaga sa operă.

[3] În general, este bine să menţionăm şi faptul că A. Schmemann, trăind în Franţa şi apoi în Statele Unite, unde ortodocşii sunt minoritari, a trebuit să-şi scrie lucrările cu scop preponderent catehizator. Aceste scrieri ni se potrivesc şi nouă doar pentru că şi noi am ajuns la fel de secularizaţi ca şi creştinii din Occident. Normal ar fi fost ca tot ce scrie A. Schmemann să fie trăirea firească a fiecărui cleric şi chiar credincios de aici, din Răsărit.

[4] Архим. Роберт Тафт, *Было ли традиционно для ранней Церкви чтение вслух литургических молитв?,* trad. rus., http://www.liturgica.ru/.

[5] Deşi vom reveni asupra acestei probleme, menţionăm de la început că trebuie să fim atenţi la diferenţa dintre Anafora şi celelalte rugăciuni ale Liturghiei.

[6] *Confessiones*, IX, 4 (8), trad. rom., Bucureşti, 1994, p. 257.

[7] Cf. *Limonariu,* cap. 196, trad. rom. Alba Iulia, 1991, p. 192.

[8] Cf. *Corpus juris civilis,* apud, Petre VINTILESCU, *Liturghierul Explicat,* p. 238, nota 687. Textul integral al acestei Novele, în traducere românească, îl avem la K. Ch. FELMY, *De la Cina de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe,* pp. 128-132.

[9] Cf. *op. cit.,* pp. 92-94 ş.a. Despre acestea vezi şi scrisoarea părintelui Schmemann, adresată episcopului său, intitulată: *К вопросу о литургической практике*, http://www.liturgica.ru.

[10] În *Codex Barberini,* această rugăciune are următorul titlu: *„Rugăciunea cu care se roagă preotul pentru sine săvârşind intrarea cu Sfintele Daruri"* (Cf. A. Schmemann, *op. cit.,* p. 117). Despre istoria acestei rugăciuni vezi la Н. УСПЕНСКИЙ, *Из истории молитвы „Никтоже достоин"* (www.liturgica.ru), iar despre sensul ei vezi la nota 468.

[11] Vezi varianta diortosită de noi a textului Liturghiei.

[12] Despre Rugăciunile de după Amvon, numărul şi istoria lor, vezi: Н. УСПЕНСКИЙ, *Богослужебные отпусты* (www.liturgica.ru). Aici autorul arată că în vechime erau mai multe Rugăciuni de după Amvon şi uneori acestea se schimbau în funcţie de sărbătoare. Abia mai târziu au rămas numai două rugăciuni: una pentru Liturghia Sfântului Ioan şi a Sfântului Vasile, şi alta pentru cea a Darurilor mai înainte Sfinţite.

[13] În Sfântul Munte, pe alocuri, se obişnuieşte ca răspunsurile de la strană în timpul Anaforalei să fie spuse recitativ şi relativ încet şi în felul acesta rugăciunea Anaforalei este auzită aproape integral, fără a anula sau a aştepta sfârşitul cântării de la strană. Profesorul grec Ioannis Foundoulis consideră că aceasta este practica vechii Biserici, dar că ea s-a păstrat numai în Athos şi se aplică, în general, numai în zilele de rând. (Cf. Иеромонах ХРИЗОСТОМ, *Святогорский Устав церковного последования [Монастыря Кариес, Святая Гора Афон],* trad. rus., Свято-Троицкое Сергиева Лавра, 2002, pp. 20 şi 35.)

[14] Printr-o coincidenţă de idei şi păreri, aceste reguli se aseamănă (chiar dacă şi diferă puţin) cu cele din Enciclica Bisericii Eladei nr. 2784, din 31 martie 2004, intitulată: „Modul citirii rugăciunilor Dumnezeieştii Liturghii”. Traducerea rusă a acestei Enciclice, precum şi linkul la textul original, le găsiţi aici: http://bursak-bv.livejournal.com/10260.html.